

Fra samstemt altruisme til motstridende feminisme: en analyse av høringen om kompensasjon for eggdonasjon

Joar Røkke Fystro

Universitetet i Oslo, Avdeling for helseledelse og helseøkonomi
j.r.fystro@medisin.uio.no

Early View publication date: 16 December 2023
DOI: <http://dx.doi.org/10.5324/eip.v17i2.5016>

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Etter revisjonen av bioteknologiloven i mai 2020, ble eggdonasjon på norsk et faktum. I kjølvannet av «bioteknologiforliket» – en koalisjon mellom Ap, Frp og SV som sikret stortingsflertall for endringene i loven – skulle kompensasjonsstørrelsen fastsettes for kvinner som ønsker å donere bort egg. Det ble av den grunn holdt en høring om retningslinjene for donasjon av egg, herunder alternativer for hvor mye donor bør kompenseres økonomisk. I denne artikkelen har jeg analysert høringsutkastet, høringssvarene og de endelige retningslinjene for kompensasjon av eggdonasjon. Hensikten med studien var å undersøke de ulike argumentene i den norske debatten om økonomisk kompensasjon for donasjon av egg. Tre gjennomgående temaer ble identifisert i høringsdokumentene: motivasjonens form og innhold, rettferdighet og donorbutikk. Et sentralt funn i høringen var en gjennomgående bekymring for økonomisk motivert donasjon. Samtidig var det bred enighet om at eggdonasjoner skulle være altruistiske. Altruisme ble forstått som et fravær av økonomisk motivasjon hos donoren, men uten at andre ikke-altruistiske motiver ble problematisert eller at forutsetningene for altruisme ble videre diskutert. Analysen viste også hvordan lignende argumenter ble vinklet ulikt for å kunne understøtte både en høyere og lavere kompensasjon. For eksempel endte en vektlegging av kvinners rettigheter i noen høringssvar opp som et forsvar for det høyeste forslaget til kompensasjon, mens i andre høringssvar ble den brukt som argument for et forbud mot enhver kompensasjon. Samlet sett gir denne studien innblikk i mangfoldet av argumenter som er blitt brukt i den norske debatten om økonomisk kompensasjon for eggdonasjon, og den viser viktigheten av å definere begrepene som brukes – som altruisme, frivillighet og økonomisk motivasjon – for å få bedre frem både enighetene og uenighetene mellom partene i debatten.

Nøkkelord: altruisme, bioteknologi, eggcelledonasjon, godtgjørelse, motivasjon

English Title: From contentless altruism to contradictory feminism: an analysis of the consultation about compensation for egg donation

English abstract

After the revision of the Biotechnology Act in May 2020, egg donation in Norwegian became a fact. In the wake of the "biotechnology agreement" – a coalition between Ap, Frp and SV that secured a parliamentary majority for the changes in the law – the amount of compensation was to be determined for women who wish to donate eggs. A hearing was therefore held on the guidelines for egg donation, including options for how much the donor should be financially compensated. In this article, I have analyzed the consultation draft, the consultation responses and the final guidelines for compensation for egg donation. The purpose of the study was to examine the various arguments in the Norwegian debate about financial compensation for egg donation. Three consistent themes were identified in the consultation documents: the form and content of the motivation, justice and donor shop. A key finding in the consultation was a consistent concern about financially motivated donation. At the same time, there was broad agreement that egg donations should be altruistic. Altruism was understood as an absence of financial motivation on the part of the donor, but without other non-altruistic motives being problematized or the prerequisites for altruism being further discussed. The analysis also showed how similar arguments were angled differently in order to support both higher and lower compensation. For example, an emphasis on women's rights in some consultation responses ended up as a defense for the highest proposal for compensation, while in other consultation responses it was used as an argument for a ban on any compensation. Overall, this study provides an insight into the diversity of arguments that have been used in the Norwegian debate on financial compensation for egg donation, and it shows the importance of defining the terms used – such as altruism, volunteering and financial motivation – in order to better bring out both the agreements and the disagreements between the parties in the debate.

Keywords: altruism, biotechnology, egg cell donation, remuneration, motivation

Et kort bakteppe

Eggdonasjon ble fra og med 1. januar 2021 tillatt i Norge. Kvinner kan følgelig gi bort egg til assistert befruktning for å hjelpe andre kvinner de ikke selv kjenner.¹ Debatten om eggdonasjon – og donasjon av kjønnsceller og andre organer mer generelt – aktualiserer flere moralske problemstillinger. En av disse problemstillingene er hvorvidt, og eventuelt i hvilket omfang, donor skal betales eller kompenseres for donasjonen.

Sæddonasjon ble et systematisert tilbud i det norske helsevesenet fra 1972 og har vært økonomisk kompensert siden den gang (Bjørvik 2018: 147–155). I begynnelsen var kompensasjonen vanligvis på mellom 50 og 100 kroner, mens kompensasjonen har vært på 350 kroner per donasjon frem til 2020 (Helsedirektoratet 2020a: 6). Samtidig skiller eggdonasjon seg fra sæddonasjon ved at donasjon av egg er mer inngripende, belastende og tidkrevende. Kvinner som donerer egg, må blant annet få hormonbehandling og gjennomgå et inngrep for å hente ut eggene. Av den grunn gir satsene for kompensasjon av sæddonasjon liten praktisk veiledning for å bestemme størrelsen på kompensasjonen av eggdonasjon.

I forbindelse med åpningen for eggdonasjon i Norge, var det Helsedirektoratet som fikk i oppgave fra Helse- og omsorgsdepartementet å lage retningslinjer for

eggdonasjon, herunder forslag til økonomisk kompensasjon til donorene. Derfor sendte direktoratet ut høringsutkast til et nytt «Rundskriv om assistert befruktning med donoregg og donorsæd» før julen 2020, med svarfrist 20. januar året etter (Helsedirektoratet 2020b).

Dette høringsutkastet ble stramt rammet inn av både nasjonal og internasjonal lovgivning. Biomedisinkonvensjonen (1997: artikkel 21) nedlegger forbud mot kommersiell utnytting av menneskekroppen og dens deler. Norsk lov forlanger videre – i overensstemmelse med EUs regelverk – at enhver donasjon skal være frivillig og vederlagsfri (Forskrift om håndtering av humane celler og vev 2015: § 14). Donor kan likevel kompenseres, heter det i forskriften, men kun som godtgjøring for utgifter og ulemper ved donasjonen. Samtidig rammet Stortinget ytterligere inn høringsutkastet ved at de instruerte regjeringen om at kompensasjonen skulle reflektere belastningen og tidsbruken til donor, at den skulle settes på et moderat nivå for ikke å drive opp nivået i de nordiske landene samt at reisekostnader skulle dekkes uavhengig av kompensasjonen for å hindre at geografisk bosted påvirker hvem som kan donere bort egg (Helsedirektoratet 2020a: 27).

Det var innenfor disse rammene at Helsedirektoratet kom frem til, hvor begge alternativer var: enten at kompensasjonen for eggdonasjon skulle være på 10 % av 1 G (i dag 11 862 kroner) eller 5 % av 1 G (i dag 5 931 kroner), som begge var foreslått som skattefrie utbetalinger (Helsedirektoratet 2020b: 16).² Etter å ha gjort beregninger av tidsbruken og vurderinger av belastningen ved å donere egg, argumenterte direktoratet selv for det første og høyeste alternativet til kompensasjon (Helsedirektoratet 2020a: 35). Men etter at høringen var gjennomført og innspillene fra høringsinstansene mottatt, bestemte Helse- og omsorgsdepartementet seg heller for det andre alternativet, med det minste pengebeløpet. Grunnen til at departementet endte opp med det laveste beløpet for kompensasjon av eggdonasjon, var en bekymring for at pengene skulle bli en motivasjon for å donere bort egg til ukjente kvinner (NRK 2021).³ Kompensasjonen for sæddonasjon ble også foreslått økt i høringen fra en fast sum på 350 kroner per donasjon til 0,7 % av 1 G (i dag 830 kroner) – et forslag som Helse- og omsorgsdepartementet senere vedtok (Helsedirektoratet 2021).

Hensikten med denne studien var å undersøke argumentene som har vært brukt i den norske debatten om kompensasjon for eggdonasjon gjennom å analysere høringen som ble holdt for å bestemme kompensasjonsnivået for eggdonasjon. En slik undersøkelse kan være med å få frem viktige nyanser i argumentene som brukes og bidra til å klargjøre og diskutere sentrale begreper i debatten. Derfor kan studien være et bidrag inn i den videre debatten om kompensasjon for kjønnselledonasjon og opplyse lignende debatter om bruk av økonomisk kompensasjon. I det følgende vil jeg først gjøre rede for studiens metode og datamateriale. Deretter presenterer og diskuterer jeg funnene fra dokumentanalysen.

Fremgangsmåte og datamateriale

For å analysere høringsrunden om retningslinjene for eggdonasjon, har jeg gjennomført en kvalitativ innholdsanalyse av offentlige dokumenter. Datamaterialet består av høringsbrevet, høringsforslaget, en rapport fra Helsedirektoratet som redegjør for forslaget om innføringen av eggdonasjon i Norge, 19 hørings svar som ble sendt inn og rundskrivet slik det ble publisert til

slutt. Dokumentene ble hentet fra Helsedirektoratets nettsider⁴ og studien er godkjent av Sikt (referansenr. 946698).

Jeg henviser til det enkelte høringsdokumentet ved sitater, men privatpersoner som har svart på høringen er enten aidentifiserte eller ikke sitert av hensyn til personvernet. Selv om alle som vil kan svare på slike høringer, er det stort sett offentlige organer og virksomheter samt ulike organisasjoner og foreninger som gjør det. Noen instanser ble også invitert til å svare på høringen, blant annet ulike sykehus og deres fertilitetsavdelinger, private klinikker som driver med assistert befruktning, rådgivende organer som Bioteknologirådet og foreninger som representerer ufrivillige barnløse og donorunnfangede. Hensikten med høringer som dette er å få innspill fra befolkningen, relevante aktører og andre myndigheter, og at disse innspillene skal vurderes og tas hensyn til i politikktutforming for å sikre et best mulig beslutningsgrunnlag.

Konkret begynte jeg med å laste inn alle dokumentene i analyseprogrammet NVivo (versjon 12). I tråd med hva Hsieh og Shannon (2005) betegner som en konvensjonell innholdsanalyse, leste jeg deretter grundig gjennom alle dokumentene. Ettersom rundskrivet angår flere områder enn fastsetting av økonomisk kompensasjon, markerte jeg de delene av teksten som handlet om kompensasjonsordningen. Det viste seg at samtlige hørings svar kommenterte forslagene til størrelse på kompensasjonen for eggdonasjon, noe som antakelig kom av at Helsedirektoratet ba spesielt om innspill på dette punktet i høringsbrevet (Helsedirektoratet 2020c).

Neste steg i analysen var å kode delene av teksten som handlet om kompensasjonsforslagene. Jeg laget «merkelapper» som henviste til ord og setninger i dokumentene. Disse kodene bør være tekstnære, slik at de beskriver og i minst mulig grad tolker innholdet (Hsieh og Shannon 2005). Samtidig viser kodene som oftest til innhold flere steder i tekstene. Etter at jeg hadde kodet dokumentene, begynte prosessen med å samle kodene til kategorier, som skal gripe det som er felles for de enkelte kodene. Til sist samlet jeg disse kategoriene i temaer. Temaene representerer en tolkning av innholdet – hva teksten handler om – og er derfor en fremstilling av innholdet på et høyere, mer overordnet nivå. På den måten er ikke kategorier og temaer, og til dels koder, noe som oppdages, men noe som forskeren aktivt konstruerer (Malterud 2001).

Innholdet i høringen

Følgelig er de tre temaene som presenteres under, ikke en nødvendig, men en mulig organisering av innholdet i høringen. Temaene dekker innholdet i høringen, men er samtidig ikke ment å være reproduerbare i den forstand at en annen ville kommet frem til den samme kategoriseringen. Tvert imot utgjør selve organiseringen av innholdet et analytisk bidrag i seg selv, som gjenspeiler seg og utvikles videre i den påfølgende diskusjonen hvor sentrale funn blir diskutert i lys av relevant teori og litteratur. Selv om temaene, særlig det første og det siste, grenser opp til hverandre og kan ha overlappende tendenser, vil jeg gjennom de utvalgte sitatene og beskrivelsene fra høringsdokumentene argumentere for at hvert enkelt tema fanger en selvstendig meningsdimensjon i høringen og har særpreg nok til å fortjene et eget tema. De tre temaene jeg identifiserte i høringsrunden om økonomisk kompensasjon for eggdonasjon, var: motivasjonens form og innhold, rettferdighet og donorbutikk.

Tema 1: Motivasjonens form og innhold

Donors motivasjon var et gjennomgående tema både i retningslinjene, rapporten fra Helsedirektoratet og mange hørings svar. På den ene siden handlet motivasjon om frivillighet, det jeg har kalt motivasjonens *form*, som betegner vilkårene for motivasjonen. Herunder berøres en av forutsetningene for enhver donasjon av celler og vev, nemlig at donasjonen skal være frivillig og vederlagsfri, slik det står i den norske loven. En bekymring i høringsrunden var at den foreslåtte kompensasjonen for eggdonasjon kunne utfordre prinsippet om frivillighet:

Vi mener en ordning tilsvarende nyredonasjon vil være en langt bedre løsning, som forhindrer at økonomiske vansker tvinger kvinner til å donere egg. Det gis da inntektskompensasjon fra NAV og eventuelt helseforetak, og reiseutgifter og avtalte ekstrautgifter dekkes. Ved nyredonasjon er det forbudt å gi økonomisk kompensasjon, og vi mener at tilsvarende ordning også må gjelde ved eggdonasjon. (Kvinnegruppa Ottar 2021: 3)

Samtidig pekte en annen innsender på at frivillighet kan være et argument både for begrenset og utvidet kompensasjonsstørrelse. En utvidet kompensasjon – som blir over i en betaling, uten formål om å kompensere – kan begrunnes med at voksne selv må få bestemme over egen kropp og «[...] at donoren og mottakeren av eggene bør få lov til å inngå en avtale om en betaling begge parter er fornøyde med» (Bioteknologirådet 2021: 4). En begrenset kompensasjon kan begrunnes med at kvinnen faktisk velger å donere frivillig, og «[...] at tapte arbeidsdager ikke burde kompenseres, da det er kvinnens eget valg å donere» (Bioteknologirådet 2021: 6). Sistnevnte argument viser også, interessant nok, at både en frykt for ufrivillighet og en konstatering av frivillighet kan understøtte et lavere kompensasjonsnivå.

Men formen hang i høringen nøye sammen med motivasjonens andre side, dens *innhold*, altså hva motivasjonen bunner i og hvor den kommer fra. I et annet hørings svar var innsenderen bekymret for at deler av befolkningen kan bli økonomisk motivert av kompensasjonen og at det i så fall utfordrer frivilligheten ved donasjonen. Bekymringen var myntet på økonomisk svakerestilte kvinner:

Når det gjelder de foreslåtte beløp ved eggdonasjon, er rådet bekymret for at økonomiske motiver kan gjøre seg gjeldende for potensielle givere: Eksempelvis utgjør 5-10% av grunnbeløpet til folketrygden omtrent NAVs stønad til livsopphold for hhv enslige og ektepar/samboere. For en student utgjør 10% av 1G mer enn den månedlige utbetalingen fra Lånekassen. Sett i perspektiv kan man dermed tenke seg at ytelse av den størrelsesorden som er foreslått fungerer som vederlag, og kan gjøre at økonomisk svakerestilte kvinner donerer egg med dette som primær motivasjon. (Rådet for legeetikk 2021: 2)

Økonomisk motivasjon var i det hele tatt et gjentakende konsept i høringsdokumentene. For eksempel viste Helsedirektoratet, i sin rapport om innføringen av eggdonasjon i Norge, til Helse- og omsorgskomiteens innstilling om at det skal etableres «altruistisk donasjon med en nøktern kompensasjon» og derfor «[...] at donorer bør få dekket utgifter og få en kompensasjon for ulemper, men at beløpet ikke skal være så høyt at betalingen i seg selv er en motivasjon for å donere» (Helsedirektoratet 2020a: 27). Som dette utdraget illustrerer, ble altruistisk donasjon i høringsdokumentene forstått som en donasjon med fravær av økonomisk motivasjon.

Dette inntrykket stadfestes også ved at et mindretall i Bioteknologirådet sa at de «[...] mener at et beløp høyere enn dette [det andre og laveste alternativet til kompensasjon] vil utfordre det altruistiske ved donasjonen» (Bioteknologirådet 2021: 7), og et enda mindre mindretall «[...] er imot økonomisk kompensasjon for kjønnsceledonasjon fordi dette vil gi risiko for ikke-altruistiske motiver, særlig for unge mennesker uten fast inntekt» (Bioteknologirådet 2021: 7). Selv om det siste sitatet åpner for andre «ikke-altruistiske motiver», var det ingen av høringssvarene som diskuterte andre motiver enn økonomiske som kunne utfordre altruistiske donasjoner. Riktignok diskuterte Bioteknologirådet om donorer kan være drevet av både økonomisk og altruistisk motivasjon, men kun i den grad at donorer kan ønske anerkjennelse og kompensasjon, selv om hovedårsaken til donasjonen forblir altruistisk.

Samtidig var flere innsendere opptatt av – slik som i sitatet ovenfor om økonomisk svakerestilte kvinner – at hva som utgjør økonomisk motivasjon synes å være relativt til donors livssituasjon. Grensen mellom kompensasjon og betaling kan med andre ord være vanskelig å trekke. For er hensikten å øke *tilbudet* av donoregg, understreket Bioteknologirådet, opphører en kompensasjon å være kompenserende og blir forvandlet til en betaling – til et økonomisk insentiv: «Betaling for donoregg, som tillates blant annet i USA, bidrar til å skaffe flere donorer, og dermed flere egg» (Bioteknologirådet 2021: 4). Ingen av høringssvarene omfavnet denne tankegangen. Det var ingen som anså en slik betaling som akseptabel. Den vanlige, representative holdningen i dokumentene var heller at «[v]ederlaget må reflektere forskjellen i innsats mellom eggdonasjon og sæddonasjon, men ikke være så høyt at det kan spekuleres i donasjon som en inntekt» (Foreningen for donorunnfangede 2021: 6), slik en annen innsender formulerte seg.

Tema 2: Rettferdighet

Det andre sentrale temaet i dokumentene var drevet av et likhetskrav, på den måten at likt skal kompenseres likt og ulikt skal kompenseres ulikt. Kravet om en slik rettferdighet fikk flere utslag. For det første ble eggdonasjon sammenlignet med sæddonasjon i høringsdokumentene. Alternativene for å kompensere eggdonasjon ble foreslått på bakgrunn av at kompensasjonen skulle reflektere belastningen og tidsbruken for donor. Høringssvarene som støttet det første og høyeste av de to alternativene til kompensasjon som Helsedirektoratet hadde lagt frem, vektla belastningen og tidsbruken donasjon av egg innebærer, samtidig som en del sammenlignet egg- og sæddonasjon. En innsender brukte begge disse tilnærmingene:

Alternativ 1 = 10% 1G – er nødvendig ut fra den tidsbruk som en eggdonor må regne med. Det er mange oppmøter for utredning, apotek, ultralydkontroller underveis, og til sist egguttak. Tidsbruken tilsvarer 1 ukes arbeid, og således er en ¼ av gjennomsnittlig månedsinntekt i Norge rimelig. [...] Det er foreslått 700 kr per oppmøte for sæddonasjon, og totalsum kompensasjon for en sædgiver vil med gjennomsnittlig 10-12 oppmøter ved klinikken beløpe seg til nærmere 8000 kr. Eggdonasjon medfører i tillegg langt større ubehag med daglige injeksjoner, et mindre inngrep for uttak av eggene, og noe smerter i etterkant. Ulempetillegg for kvinnen må vektlegges. (St. Olavs Hospital HF 2021: 3)

Videre kan Stortingets føring om at reisekostnader skal dekkes utenom kompensasjonen forstås som et uttrykk for likebehandling av donorer. Kvinner kan med det velge å donere uavhengig av kostnadene til reise, hvis hun for eksempel må reise langt for å kunne donere egg. Stortinget var også klare på at den norske kompensasjonen ikke skulle drive opp nivået i de nordiske landene. Selv om dette kravet muligens først og fremst gjenspeilte et ønske om å begrense kompensasjonsnivået, oppfordret det samtidig til en lik behandling av donorer mellom landene.

Noen innsendere fokuserte imidlertid mer ensidig på rettferdigheten i selve kompensasjonen, uten sammenligning med andre donorer eller typer av donasjon. For eksempel mente en innsender at «[d]et kan ikke være slik at eggdonor taper på å bidra som donor, selv om det skjer altruistisk». Tvert imot, fortsatte samme innsender, er det slik at «[n]år utredningen og den medisinske behandlingen er såpass tidkrevende og omfattende, må kompensasjonen oppfattes som rimelig» (Ønskebarn 2021: 5). Til tross for at det var bred enighet i høringssvarene om at «[d]onor skal ikke betale eller legge ut for legemidler eller ha andre utgifter knyttet til eggdonasjonen», slik Helsedirektoratet (2020a: 72) forutsatte, var noen mer forsiktige: «Rådet mener at kompensasjon kun bør gjenspeile reelle kostnader og inntektstap, derunder reisekostnader og inntektstap som ikke dekkes av sykepenges eller andre trygdeordninger» (Rådet for legeetikk 2021: 2). Denne forsiktigheten, som i mindre grad åpner opp for å kompensere *belastning*, tangerte frykten for økonomisk motivert eggdonasjon i høringen. Rådet for legeetikk advarte videre om at faren for at økonomisk svakerestilte kvinner donerer med inntekt som primær motivasjon, kombinert med at kostnadene for å bruke assistert befruktning i Norge er forholdsvis høye, kan føre til en urettferdighet som forsterker sosiale ulikheter i samfunnet:

Assistert befruktning krever i Norge en forhøyet egenandel for forsøk og legemidler, slik at kostnadene kan komme opp over 20.000 kroner også gjennom det offentlige tilbudet. Dermed er det sannsynlig at økonomisk svakerestilte kvinner benytter denne muligheten i mindre grad enn velstående kvinner. Det ligger i dette en risiko for at en gjennom den økonomiske ordningen av tilbudet forsterker sosial ulikhet: Satt på spissen kan den samlede effekten bli at 'fattige kvinner donerer egg til rike'. (Rådet for legeetikk 2021: 2–3)

Imidlertid nevnte Bioteknologirådet et argument for en mye høyere utbetaling, som hviler på at det er urettferdig at klinikkene får stor fortjeneste fra donors velvilje, mens donoren selv mottar en mindre, symbolsk sum. På en måte *kompenierer* en slik betaling ulikheten mellom donors utbetaling og klinikkens fortjeneste, og er en slags kompensasjon, men samtidig vil kompensasjonen da gli over til en betaling, som gjenspeiler fortjenesten i markedet. Ingen av høringssvarene støttet heller en slik løsning. Men argumentet er like fullt basert på opplevelsen av rettferdighet, slik Bioteknologirådet påpekte, istedenfor et ønske om å få tak i flere donorer:

Noen mener av prinsipielle årsaker at eggdonoren bør ha krav på mer enn en symbolsk sum som kompensasjon for tidsbruken og den fysiske og psykiske belastningen som hun utsettes for gjennom prosessen. De peker på at klinikkene som tilbyr eggdonasjon, tar seg godt betalt for den tjenesten de tilbyr infertile kvinner. Det kan derfor oppfattes som urimelig at

klinikkene som formidler eggcellene, skal få en solid fortjeneste mens donorene får liten kompensasjon. (Bioteknologirådet 2021: 5)

Tema 3: Donorbutikk

Det tredje og siste gjennomgående temaet i høringen ga jeg navnet *donorbutikk*. Essensen var en bekymring for kommersialisering, at egg blir en handelsvare og eggdonasjon en handel. Helsedirektoratet understreket allerede i høringsbrevet at «[u]tgangspunktet for retningslinjene om kompensasjon er forbudet mot kommersiell utnyttning av menneskekroppen og dens deler [...]» (Helsedirektoratet 2020c: 2). Selv om Bioteknologirådet var innom – som et mulig synspunkt – at å tillate handel av egg kan bidra til å forhindre utviklingen av et grått, ukontrollert marked (Bioteknologirådet 2021: 4), var kommersialisering av eggdonasjon utelukkende forstått som noe uønsket i høringssvarene.

Samtidig hadde denne motstanden mot kommersialisering forskjellige utspring. En variant spilte på at «[m]ange mener det er moralsk galt å gjøre salg av organer, vev eller celler til en inntektsbringende virksomhet» (Bioteknologirådet 2021: 4). Likevel viste ingen andre høringssvar til en slik moralsk intuisjon. Betaling til donor, og derfor salg av egg, ble ikke trukket frem som *galt i seg selv*, men heller som galt av den grunn at donasjonen kan bli økonomisk motivert – dekket av det første temaet. På en annen side ga Helsedirektoratet ettertrykkelig uttrykk for at «[k]ommersielt salg av eggceller er forbudt, og eggdonasjon skal være altruistisk» (Helsedirektoratet 2020a: 21). En annen innsender skrev at «Norges lovgivning ved donasjon av organer og vev er basert på prinsipper om frivillighet og altruisme, og forbyr kommersielle formål eller vederlag for slik donasjon» (Rådet for legetikk 2021: 2). I begge eksemplene kan henvisningene til «kommersielt salg» og «kommersielle formål» forstås som å bevege seg utenfor donors motivasjon og dermed antyde at det er noe galt i seg selv med at en handelslogikk skal styre eggdonasjoner. Bioteknologirådet beskrev generelt hva noen tenker er dypt problematisk med en slik logikk:

I tillegg eksisterer det en bekymring for at betaling for kjønnsceller kan bidra til kommersialisering av reproduksjon, hvor det å få barn i noen tilfeller ligner stadig mer på en hvilken som helst forretningstransaksjon. I USA har fertilitetsklinikker tilbudt opptil 50 000 dollar for egg fra unge kvinner med utdanning fra de mest prestisjefylte universitetene. (Bioteknologirådet 2021: 4)

Men motstanden mot kommersialisering sprang også ut fra en feministisk kritikk. En innsender mente «[...] prinsipielt at det å betale for egg er tingliggjøring av kvinnekropp, selv om betalingen kommer fra andre enn mottaker» (Kvinnefronten 2021: 4). Dette argumentet ble brukt som en generell, men selvstendig bekymring for å kompensere eggdonasjon økonomisk. En annen innsender gikk enda lenger, med en enda sterkere vektlegging av at eggdonor nødvendigvis er (biologisk) kvinne. Innsenderen mente at det i retningslinjene «[...] må tydeliggjøres at donorer har kjønn» fremfor å bruke det kjønnsløse donorbegrepet, og var bekymret for «[k]ommodifiseringen av kvinnekroppen og av reproduksjon, spesielt i et politisk klima der selve definisjonen av kvinner fjernes» (Women's Human Rights Campaign Norge 2021: 1, 6). Videre, med utgangspunkt i at eggene kommer fra

kvinner og at det lages langt færre eggceller i kvinner enn sædceller i menn, argumenterte innsenderen for at økonomisk kompensasjon forverrer et allerede uproporsjonalt press mot kvinner til å donere bort egg. Enhver økonomisk kompensasjon av eggdonasjon fører derfor, ifølge høringssvaret, til statlig, systematisk og usynliggjort diskriminering av kvinner:

Kvinner er hunkjønn og er med dette den eneste kilden til ova, som produseres i begrenset antall pr kvinne, og som derfor alltid vil ha en begrenset tilgjengelighet. Det vil dermed alltid være et uproporsjonalt forhold mellom etterspørsel og tilgjengelighet. Det eksisterer derfor et uproporsjonalt utgangspunkt, der behovet for kvinnelige donorer er betydelig, både sammenlignet med behovet for mannlige donorer og sperm, og sammenlignet med behovet som skapes fra antallet donormottakere. Med dette kommer også et uproporsjonalt press rettet mot kvinner, sammenlignet med mot menn. Økonomisk kompensasjon øker dette uproporsjonale presset på kvinner, spesielt på kvinner i økonomisk vanskelige situasjoner. Dette legger i seg selv opp til diskriminering av kvinner. Men i lys av at ordet kvinne fjernes fra lovverk og fra betydningen 'mor', mener vi økonomisk kompensasjon for donasjon av ova legger opp til statlig, systematisk, usynliggjort diskriminering av kvinner. (Women's Human Rights Campaign Norge 2021: 1)

Diskusjon

Jeg har gjennom denne analysen identifisert tre temaer for å beskrive innholdet i høringsrunden om økonomisk kompensasjon for eggdonasjon: motivasjonens form og innhold, rettferdighet og donorbutikk.⁵ Flere av argumentene som kom frem i høringen, slik som motstanden mot kommersialisering og frykten for ufrivillig og økonomisk motivert donasjon, er gjenkjennelige både fra debatten om kompensasjon for eggdonasjon (Holland 2001; Klipstein mfl. 2021; Kool mfl. 2019) og debattene om betaling for organdonasjon (Albertsen 2020; Sterri 2021) og blodgivning (Titmuss 2019). Andre argumenter som ble identifisert i høringsrunden – særlig de argumentene der mann og kvinne ble stilt opp mot hverandre for å vise forskjellene mellom sæd- og eggdonasjon – viser derimot et skille mellom debatten om kompensasjon for eggdonasjon og lignende debatter om økonomisk kompensasjon for andre typer donasjon (Bayefsky, DeCherney og Berkman 2016; Klipstein mfl. 2021; Spilker og Lie 2016).

Samtidig utfordret noen av funnene i høringsdokumentene konvensjonelle forståelser og definisjoner i litteraturen. Det første temaet, som handlet om motivasjonens form og innhold, dekket på den ene siden en bekymring hos noen innsendere for at en (for høy) kompensasjon for eggdonasjon kunne tvinge kvinner med økonomiske vansker til å donere egg. En slik forståelse, at et tilbud om betaling eller noe annet fordelaktig for å utføre en handling kan tvinge mottakeren, står i kontrast til en innflytelsesrik analyse i bioetikken. Wertheimer og Miller (2008) mener at tvang (eng.: coercion) fordrer en trussel om å skade noen, i form av at noen ender opp dårligere stilt enn hva de var på forhånd, eller krenke noens rettigheter; det er ikke tilstrekkelig med fravær av akseptable handlingsmuligheter. Ettersom en kompensasjon for eggdonasjon (eller betaling for forskningsdeltakelse, som de skriver om) er et tilbud om penger og ikke en trussel om at noe ufordelaktig

skal skje om kvinnen ikke donerer egg, kan ikke en økonomisk kompensasjon tvinge kvinner til å donere.

Andre innsendere uttrykte imidlertid heller en bekymring for at økonomisk svakerestilte kvinner kan donere med inntekt som primær motivasjon. Dersom det er denne typen «tvang» bekymringen for ufrivillighet handler om, at kvinnene donerer fordi de må ha inntekt og ikke fordi de egentlig vil donere, ligner det mer på upassende påvirkning (eng.: undue influence). En betaling eller kompensasjon påvirker på en upassende måte dersom tilbudet om penger får en person til å gjøre noe som strider mot egne verdier eller overbevisninger (Grant 2012; Grant og Sugarman 2004). Hvor stort beløpet må være for å utgjøre upassende påvirkning, er følgelig subjektivt og personavhengig. Flere innsendere var inne på at kompensasjonsstørrelsen som kan føre til økonomisk motivert donasjon, nødvendigvis må være relativ til donors livssituasjon. En del av frykten for økonomisk motivert donasjon, som var et gjennomgående trekk i høringen, synes derfor å ha handlet om upassende påvirkning.

Likevel ble økonomisk motivasjon først og fremst stilt opp mot altruisme i høringen. Stortinget vedtok å innføre altruistisk eggdonasjon i Norge, og altruisme ble i høringsdokumentene forstått som et fravær av økonomisk motivasjon. Ingen hørings svar diskuterte om det var andre motiver enn økonomiske som kunne utfordre altruistiske donasjoner, eller om det var andre motiver eller forhold som må være på plass for at en donasjon skulle være altruistisk. Fra litteraturen om altruisme skilles det mellom en bred og smal form for altruisme (Kraut 2020). Mens en handling som gjør andre godt, uavhengig av motivene hos aktøren, kan være altruistisk i en bred forstand, er en handling altruistisk i en smal forstand hvis aktøren er motivert av å gjøre andre godt. Bekymringen for økonomisk motivasjon i høringen gjenspeilte den smale typen altruisme, siden både myndighetene og innsenderne brydde seg om motivasjonen til donorene.

Samtidig er det vanlig å forstå altruisme som motsatsen til egeninteresse (Kraut 2020; Stich, Doris og Roedder 2010). Forståelsen av altruisme som fravær av økonomisk motivasjon i høringen, virker derfor å være i tråd med litteraturen. På en annen side kan egeninteresse dekke mer enn økonomisk motivasjon, og det finnes andre ikke-altruistiske motiver enn økonomiske. Selv om en innsender brukte begrepet «ikke-altruistiske motiver», ble ikke andre motiver enn økonomiske trukket frem i høringsrunden. En person som ønsker å ta seg godt ut sosialt, for eksempel en kvinne som donerer egg for å imponere vennegjengen eller arbeidskollegaene, kan forstås å handle ut fra ikke-altruistisk motivasjon, men samtidig ikke være økonomisk motivert. Derfor synes ikke fraværet av økonomisk motivasjon å være tilstrekkelig for å etablere at en donasjon er altruistisk, selv om noen vil mene at det utgjør en nødvendig betingelse.

Imidlertid kan vi også skille mellom økonomisk motivasjon i en smal og bred forstand. Den smale typen av økonomisk motivasjon handler om penger, mens den brede typen dekker *hele* menneskelivet. Noen økonomer (se f.eks. Becker 1968; Levitt og Dubner 2010) betrakter all menneskelig atferd som økonomisk i en bred forstand, ved at alle våre handlinger blir vurdert ut fra mulige kostnader og gevinster handlingene medfører for oss selv. Dersom det var denne typen økonomisk motivasjon som ble omtalt i høringen, ville det imidlertid vært umulig å unngå økonomisk motivasjon. Siden økonomisk motivasjon ble betraktet som

uønsket og mulig å unngå, ble økonomisk motivasjon, i denne høringen, brukt i en smal forstand som handlet om penger.

Et siste poeng om altruisme og økonomisk motivasjon er forskjellen på handlinger og motiver. En handling er ofte sammensatt, mens et motiv er enkeltstående (Kraut 2020). Da det var snakk om altruistisk eggdonasjon i høringen, ble det vist til en handling, mens da det var snakk om økonomisk motivasjon, ble det vist til *ett* motiv. Følgelig gir det mening at enkelte innsendere var opptatt av at den primære motivasjonen ikke skulle være økonomisk, eller at økonomisk motivasjon kunne utfordre prinsippet om altruistisk eggdonasjon. Samtidig ble det ikke diskutert i høringsdokumentene hvorvidt handlinger kan ha flere og noen ganger motstridende motiver, foruten at Bioteknologirådet var inne på at donorer kan være både økonomisk og altruistisk motivert. Noen forfattere mener at tanken om donasjoner som enten altruistisk eller økonomisk motiverte, bør skrinlegges (Kool mfl. 2019; Moorlock, Ives og Draper 2014; Pennings 2015). En empirisk studie av 1423 eggdonorer fordelt over 63 klinikker i 11 europeiske land fant at om lag en tredjedel av donorene var både altruistisk og økonomisk motiverte, selv om de fleste donerte primært av altruistiske grunner (Pennings mfl. 2014). Med andre ord kan det være fare for å miste kontakten med virkeligheten dersom handlinger reduseres til enkeltstående motiver.

I forlengelsen kan uklare og utilstrekkelige definisjoner av sentrale begreper føre til at både enigheter og uenigheter mellom partene i debatten kamufleres. Ved å for eksempel vise til at eggdonasjon skal være frivillig og altruistisk, gjenstår det et konseptuelt tomrom som kan fylles med ulike definisjoner. På den ene siden kan frivillighet handle om både tvang og upassende påvirkning, hvor en økonomisk kompensasjon ser ut til å være uproblematisk i lys av den første betydningen, men kan by på større problemer i lys av den andre. På den andre siden kan altruisme romme både at en handling får gode konsekvenser for andre og at personen som handlet var motivert av å gjøre andre godt. Videre, dersom altruisme brukes i den sistnevnte betydningen, kan fravær av økonomisk motivasjon forstås som å være ensbetydende med altruisme eller isteden være én av flere betingelser for altruisme. Samtidig kan økonomisk motivasjon til og med være forenlig med altruisme, så lenge personen som handlet ikke først og fremst var økonomisk motivert. Legger vi til muligheten for den brede formen for økonomisk motivasjon, som dekker alle menneskelige handlinger, blir spørsmålet om økonomisk motivert eggdonasjon overflødig. I sum blir det tallrike muligheter til å snakke forbi hverandre hvis begrepene ikke forklares nærmere, og partene kan tro at de er enige, selv om de egentlig er uenige (skinnenighet), eller motsatt, at de tror de er uenige, men i virkeligheten er enige (skinnuenighet).

Til slutt vil jeg trekke frem hvordan argumenter om kvinners rettigheter – det vi kan kalle feministiske argumenter – kom til syne både i temaene rettferdighet og donorbutikk, men med motsatt fortegn. På den ene siden understreket flere innsendere at kompensasjonen må reflektere belastningen og tidsbruken for eggdonor, som var en av forutsetningene Stortinget vedtok for innføringen av eggdonasjon i Norge. Da ulikhetene i belastningen og tidsbruken mellom egg- og sæddonasjon ble brukt som argument for det høyeste alternativet for kompensasjon, kan det forstås som et forsvar for likebehandling av menn og kvinner i forhold til tidsbruken og belastningen donasjonen krever. På den andre siden mente et par innsendere at enhver betaling for eggdonasjon fører til en

tingliggjøring og kommodifisering av kvinnekroppen. Den ene innsenderen var opptatt av kjønn til donor, og hevdet at siden kvinner lager færre eggceller enn menn lager sædceller, vil det være et uproporsjonalt press mot kvinner til å donere bort egg.

En måte å definere feminisme på, er at «[...] feminisme står for det å anerkjenne kvinners likeverd på alle områder, offentlig så vel som privat» (Pettersen og Wiestad 2015: 357). Samtidig understreker de samme forfatterne at det er mer presist å snakke om *feminismer* istedenfor *feminismen*. På bakgrunn av denne definisjonen, og med en anerkjennelse av flere feminismer, er det mulig å plassere de feministiske argumentene som kom frem i høringen i to forskjellige tradisjoner (Dybvig, Dybvig og Wyller 2019: 463–467). Forenklet og grovmasket kan argumentet for likebetaling mellom kjønnene plasseres i tradisjonen til Simone de Beauvoir (1908–1986): Kvinnen må tre ut fra mannens skygge og behandles på samme vilkår som mannen. Argumentet mot kompensasjon, med vekt på det unike med kvinnen, kan derimot plasseres i tradisjonen til Luce Irigaray (1930–): Kvinnen skal ikke bli slik som mannen, isteden må det kvinnelige frem i lyset og bli anerkjent på sine egne premisser. En slik forskjellsfeminisme har tradisjonelt hatt en svakere posisjon i Norge, mens en likhetsfeminisme, i tråd med det første argumentet, har hatt en sterkere posisjon (Halsaa 2006). At argumentet med vekt på det unike med kvinnen endte i en posisjon mot alle typer betaling for eggdonasjon, følger heller ikke av forskjellsfeminismen. Det er fullt mulig å tenke seg at det særegne med kvinnen ville ført til et krav om en høyere kompensasjon. Poenget er imidlertid at de to feministiske argumentene fra høringsrunden kan forstås som å representere to forskjellige tradisjoner med ulike feminismer.

Konklusjon

Denne studien har gitt et innblikk i de ulike argumentene som er blitt brukt i den norske debatten om økonomisk kompensasjon for eggdonasjon. Analysen av høringsdokumentene viste at frykten for økonomisk motivasjon gjennomsyret høringen og at en altruistisk donasjon ble forstått som en donasjon med et fravær av økonomisk motivasjon. En slik altruisme ble betraktet som det rette grunnlaget for å donere egg av både myndighetene og innsenderne. Samtidig kom det frem at flere av argumentene, for eksempel de som handlet om frivillighet og kvinners rettigheter, ble vinklet ulikt for å kunne understøtte både en høyere og lavere kompensasjon. Et overordnet funn var at sentrale begreper – som altruisme, økonomisk motivasjon og frivillighet – ble utilstrekkelig definert og lite diskutert i høringsdokumentene. For å klargjøre de ulike posisjonene i debatten, og få frem både enigheter og uenigheter mellom partene, er det hensiktsmessig å vie mer plass til begrepene som brukes.⁶

Noter

¹ Norge tillater kun bruk av ukjent donor, som betyr at donor og mottaker ikke kjenner til hverandre (unntak for eggdonasjon mellom kvinnelige partnere, såkalt partnerdonasjon). Ukjent donor må ikke forveksles med anonym donor; donor kan identifiseres etter barnet er 15 år, hvis barnet ønsker det selv, men kvinner kan altså ikke gi egg til venner og kjente, selv om de skulle ønske å gjøre det.

² En kvinne kan i henhold til dagens regelverk donere egg inntil tre ganger og dermed motta kompensasjon for tre uthentinger av egg.

³ NRK viste til denne begrunnelsen i en kort nyhetsmelding 15. april 2021. I e-postkorrespondanse med undertegnede svarer Helsedirektoratet (31. mars 2023, saksnr. 23/12144-1) at de ikke mottok noen begrunnelse for valget av kompensasjonsstørrelse da de ble bedt av Helse- og omsorgsdepartementet i en e-post datert 8. april 2021 om å sette kompensasjonen for eggdonasjon til 5 % av 1 G. Helse- og omsorgsdepartementet har foreløpig ikke besvart min henvendelse per e-post (sendt første gang 3. april 2023, saksnr. 2023/2020) med spørsmål om begrunnelsen i NRKs nyhetsmelding medfører riktighet, all den tid det ikke er offentliggjort noen begrunnelse andre steder.

⁴ Dokumentene er ikke lenger tilgjengelige på Helsedirektoratets nettsider. Jeg lastet dem ned 23. februar 2021 og arkiverte dem for senere bruk. Referansene til høringsdokumentene har av den grunn ikke lenker for nedlastning.

⁵ I slutføringen av denne artikkelen ble jeg oppmerksom på en masteroppgave i retts sosiologi: Johansen, J.H. (2021). *Klar som et egg? En feministisk retts sosiologisk analyse av legalisering av eggdonasjon*. Oslo: Universitetet i Oslo. Forfatteren har brukt de samme høringsdokumentene som meg, i tillegg til å utføre intervjuer, og gjør flere interessante funn om kompensasjonsordningen for eggdonasjon. Blant annet trekker forfatteren frem usikkerheten i kunnskapen om bivirkningene (og dermed belastningen) ved eggdonasjon og uklarheten om hva som faktisk kompenseres, ettersom det ikke er spesifisert hvor mange egg som skal bli hentet ut fra donor. Et overordnet funn i oppgaven er at likestilling i den norske debatten ser ut til å begrense seg til forskjellene mellom menn og kvinner, mens forskjellene mellom kvinner – interseksjonalitet – får liten eller ingen oppmerksomhet. Forfatteren er bekymret for at økonomisk svakerestilte kvinner kan bli utnyttet og at det oppstår et nytt klasseskille ved at kvinner med lite penger ender opp med å donere egg til kvinner med (mer enn) nok penger til å kunne betale for assistert befruktning. Derfor anbefaler forfatteren at kompensasjonssummen fastsettes individuelt i hvert enkelt tilfelle. Til forskjell fra denne studien hevder forfatteren at altruisme kan forstås nærmest synonymt med frivillighet, og begreper som altruisme og økonomisk motivasjon blir hverken utforsket eller problematisert. Masteroppgaven gir heller ikke et helhetlig bilde av argumentene som handlet om økonomisk kompensasjon for eggdonasjon i høringsrunden, men en slik fremstilling var også utenfor oppgavens problemstilling, siden det var å undersøke hele lovgivningsprosessen som var forfatterens anliggende.

⁶ Jeg er svært takknemlig for konstruktive, vennlige og kloke tilbakemeldinger fra to eksterne fagvurderere, som utvilsomt har hevet kvaliteten på artikkelen.

Referanser

- Albertsen, A. (2020). If the price is right: the ethics and efficiency of market solutions to the organ shortage. *Journal of Bioethical Inquiry*, 17(3), 357–367. <https://doi.org/10.1007/s11673-020-09981-y>
- Bayefsky M.J., DeCherney, A.H. og Berkman, B.E. (2016). Compensation for egg donation: a zero-sum game. *Fertility and Sterility*, 105(5), 1153–1154. <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2016.01.019>
- Becker, G.S. (1968). Crime and punishment: an economic approach. *The Journal of Political Economy*, 76(2), 169–217. <https://doi.org/10.1086/259394>
- Biomedisinkonvensjonen. (1997). *Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og menneskets verdighet i forbindelse med anvendelsen av biologi*

- og medisin: Konvensjon om menneskerettigheter og biomedisin–ETS nr. 164. <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1997-04-04-1>
- Bioteknologirådet. (2021). *Høringssvar til Rundskriv om assistert befruktning med donoregg og donorsæd (IS-2418)*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Bjørvik, E. (2018). *Conceiving infertility: infertility treatment and assisted reproductive technologies in 20th century Norway*. Doktorgrads-avhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Dybvig, D.D., Dybvig, M. og Wyller, T. (2019). *Tanke og handling: filosofi, vitenskap og samfunn*. 1. utg. Bergen: Fagbokforlaget.
- Foreningen for donorunnfangede. (2021). *Høringssvar til Rundskriv om assistert befruktning med donoregg og donorsæd (IS-2418)*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Forskrift om håndtering av humane celler og vev. (2015). *Forskrift 12. juli 2015 nr. 1430 om krav til kvalitet og sikkerhet ved håndtering av humane celler og vev*. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2015-12-07-1430>
- Grant, R.W. (2012). *Strings attached: untangling the ethics of incentives*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Grant, R.W. og Sugarman, J. (2004). Ethics in human subjects research: do incentives matter? *Journal of Medicine and Philosophy*, 29(6), 717–738. <https://doi.org/10.1080/03605310490883046>
- Halsaa, B. (2005). Kvinneforskning. I Lorentzen, J. og Mühleisen, W. (red.), *Kjønnforskning: en grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget, 95–107.
- Helsedirektoratet. (2020a). *Forslag til veiledning og retningslinjer knyttet til etablering av tilbud om eggdonasjon* [rapport]. Oslo: Helsedirektoratet. <https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/forslag-til-veiledning-og-retningslinjer-knyttet-til-etablering-av-tilbud-om-eggdonasjon/Forslag%20til%20veiledning%20og%20retningslinjer%20knyttet%20til%20etablering%20av%20tilbud%20om%20eggdonasjon.pdf>
- Helsedirektoratet. (2020b). *Assistert befruktning med donoregg og donorsæd* [høringsutkast]. Oslo: Helsedirektoratet.
- Helsedirektoratet. (2020c). *Assistert befruktning med donoregg og donorsæd* [høringsbrev]. Oslo: Helsedirektoratet.
- Helsedirektoratet. (2021). *Assistert befruktning med donoregg og donorsæd* [retningslinjer]. Oslo: Helsedirektoratet. <https://www.helsedirektoratet.no/rundskriv/assistert-befruktning-med-donoregg-og-donorsaed>
- Holland, S. (2001). Contested commodities at both ends of life: buying and selling gametes, embryos, and body tissues. *Kennedy Institute of Ethics journal*, 11(3), 263–284. <https://doi.org/10.1353/ken.2001.0025>
- Hsieh, H.-F. og Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277–1288. <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>
- Klipstein, S., Hammack-Aviran, C., et al. og Ethics Committee of the American Society for Reproductive Medicine. (2021). Financial compensation of oocyte donors: an Ethics Committee opinion. *Fertility and Sterility*, 116(2), 319–325. <https://doi.org/10.1016/j.fertnstert.2021.03.040>
- Kool, E., van der Graaf, R., Bos, A., Fauser, B. og Bredenoord, A. (2019). What constitutes a reasonable compensation for non-commercial oocyte donors: an analogy with living organ donation and medical research

- participation. *Journal of Medical Ethics*, 45(11), 736–741. <https://doi.org/10.1136/medethics-2019-105474>
- Kraut, R. (2020). Altruism. I Zalta, E.N. (red.), *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Tilgjengelig fra <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/altruism/> (Hentet: 28. januar 2022).
- Kvinnefronten. (2021). *Høringssvar til Rundskriv om assistert befruktning med donoregg og donorsæd (IS-2418)*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Kvinnegruppa Ottar. (2021). *Høringssvar til Rundskriv om assistert befruktning med donoregg og donorsæd (IS-2418)*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Levitt, S.D. og Dubner, S.J. (2010). *Superfreakonomics: den skjulte siden av alt mellom himmel og jord*. Oversatt fra *Superfreakonomics: global cooling, patriotic prostitutes, and why suicide bombers should buy life insurance* av Ø. D. Vik. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Malterud, K. (2001). Qualitative research: standards, challenges, and guidelines. *The Lancet*, 358(9280),483–488.[https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(01\)05627-6](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(01)05627-6)
- Moorlock, G., Ives, J. og Draper, H. (2014). Altruism in organ donation: an unnecessary requirement? *Journal of Medical Ethics*, 40(2), 134–138. <https://doi.org/10.1136/medethics-2012-100528>
- NRK. (2021, 15. april). 5000 for å donere egg. Tilgjengelig fra <https://www.nrk.no/nyheter/5000-for-a-donere-egg-1.15456695>
- Pennings, G. (2015). Central role of altruism in the recruitment of gamete donors. *Monash Bioethics Review*, 33(1), 78–88. <https://doi.org/10.1007/s40592-015-0019-x>
- Pennings, G., Mouzon, J. de, Shenfield, F., Ferraretti, A.P., Mardesic, T., Ruiz, A. og Goossens, V. (2014). Socio-demographic and fertility-related characteristics and motivations of oocyte donors in eleven European countries. *Human Reproduction*, 29(5),1076–1089. <https://doi.org/10.1093/humrep/deu048>
- Petterson, T. og Wiestad, E. (2015). Simone de Beauvoir og filosofiens kjønn. I IFIKK (red.), *Exphil 1: filosofi- og vitenskapshistorie*. Oslo: IFIKK, universitetet i Oslo/Gyldendal Norsk Forlag, 349–379.
- Rådet for legeetikk [Den norske legeförening]. (2021). *Høringssvar til Rundskriv om assistert befruktning med donoregg og donorsæd (IS-2418)*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Spilker, K. og Lie, M. (2016). Biopolitikk på norsk: Eggdonasjon som et spørsmål om likestilling. I Ravn, M.N., Kristensen, G.K. og Sørensen, S. Ø (red.), *Reproduksjon, kjønn og likestilling i dagens Norge*. Bergen: Fagbokforlaget, 179–194.
- St. Olavs Hospital HF. (2021). *Høringssvar til Rundskriv om assistert befruktning med donoregg og donorsæd (IS-2418)*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Sterri, A. B. (2021). Prize, not price: reframing rewards for kidney donors. *Journal of Medical Ethics*, 47(12), e57. <https://doi.org/10.1136/medethics-2020-106172>
- Stich, S., Doris, J.M. og Roedder, E. (2010). Altruism. I Doris, J.M. og The Moral Psychology Research Group (red.), *The Moral Psychology Handbook*. Oxford: Oxford University Press, 147–205. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199582143.003.0006>

- Titmuss, R. (2019) [1970]. *The gift relationship: from human blood to social policy*. Bristol: Policy Press.
- Wertheimer, A. og Miller, F.G. (2008). Payment for research participation: a coercive offer? *Journal of Medical Ethics*, 34(5), 389–392. <https://doi.org/10.1136/jme.2007.021857>
- Women's Human Rights Campaign Norge. (2021). *Hørings svar til Rundskriv om assistert befruktning med donoregg og donorsæd (IS-2418)*. Oslo: Helsedirektoratet.
- Ønskebarn. (2021). *Hørings svar til Rundskriv om assistert befruktning med donoregg og donorsæd (IS-2418)*. Oslo: Helsedirektoratet.